

Doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte, 16. yüzyılda yaşadığı söylenen ve “Pir Sultan Abdal” mahlasını kullanan ozanımızın esas adı “Haydar”dır. Bunun böyle olduğunu birçok şiirinden de anlıyoruz. (“Pir Sultanım, Haydar diye anıldı” vd.)

Pir Sultan Abdal, 16. yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda Sivas ili, Yıldızeli ilçesi, Banaz köyünde doğmuş ve yine bu yörede yaşamış bir halk ozanı ve direnişçidir. Pir Sultan’ın yaşamı, Osmanlı iktidarının en acımasız ve zulümkâr olduğu döneme rastlar. Osmanlı yönetiminin Anadolu halkı üzerinde diğer yöreleri aşan bir baskıda bulunduğunu biliyoruz. Halk çalışır, üretir, fakat karnını doyuramaz. Halkın başındaki ağalar bir yandan, Osmanlı’nın kan emen esasları bir yandan, yoksul halkın yetiştirip ürettiği tüm mahsulü alıp gidiyordur. Bu zorbalığa karşı çıkana da acımadan işkenceye çekiyorlardı. İşte böyle acımasız bir dönemde bozuk düzene karşı haykıran bir ses duyuldu, bu ses Pir Sultan Abdal’dı.

PİR SULTAN ABDAL’IN DÜNYA GÖRÜŞÜ

Edebiyat tarihçileri çoklukla, Anadolu'da gelişmiş Türk halk edebiyatının Alevi inançlarına bağlı ozanlarının, Batini tarikatına mensup olduklarını savlamaktadırlar. Oysa Alevilik bir tarikat değildir. Kırsal kesime yayılmış Aleviliğin tekkesi yoktur. Dedelik kurumu varsa da, toplumdaki yönetici rolüyle belirleyici bir din reisliği değildir. Geleneksel tarikatlarda tekke sahibi, yani tarikat sahibi şeyhlerin toprak ağalıkları da vardır. Her şeyhin bir toprak ağası olduğunu da unutmamalıyız. Yine Alevi saz şairlerinin bağlı buldukları bir tekke mevcut değildir. Bu durum tekke ozanı olarak gösterilen Pir Sultan için de geçerlidir. O, Ali'ye ya da şiirlerinde söylediği gibi Şahına bağlı olsa da, kimliğinde tasavvuftan öte bir başkaldırı olgusu vardır. Haksızlığa ve haksıza karşı bir asilik yatıyordu içinde, gün gelip dışa vuracak, halkına öncülük edecek bir asilik.

Pir Sultan direnen şiirin ustasıdır ve bir dava adamıdır. Davası uğruna öldürülmüş, ölüme giderken de davasından, söyleminden geri adım atmamıştır.

Darağacına giderken, geri adım atmasını bekleyen, meydanaikiyüzlü halka da yine şiir ile seslenmiştir. Peşinden de çocuklarına; ağlayıp sızlamayın, yasımı tutmayın, ben halkımın kurtuluşu için bu mücadeleye girdim ve şimdi de onlar için ölüme gidiyorum; bundan sonra da sizler bu davaya sahip çıkın diye öğüt vermiş. Örneği çok sık görülmeyen bir dava adamı tavrıyla.

Kimi araştırmacıların, Pir Sultan'ı varlık nedeninden soyutup ona yakışmadık elbiseler giydirmeleri yanlıştır. Cahit Öztelli'nin, Pir Sultan'ı Alevi-Bektaşî-Kızılbaş edebiyatçısı olarak değerlendirmesi yahut Yunus'la, Hatayi ile aynı kefeye koyması, Pir Sultan'ın duyuş ve düşünüşüne tümüyle terstir. Pir Sultan'da tasavvuf vardır ama mistiklik yoktur. Mistiklik olmayınca kadercilikten söz etmek de zordur. Tam tersine, onun tasavvuf şiirlerinde bile bir başkaldırı, bir kavga vardır. Çünkü o mücadele adamıdır. Ezilen halkın mücadelesinde öncülüğe soyunmuş, bu uğurda ölümden korkmamıştır. Korkmadığını, şu dizelerle kaltak Osmanlı'ya meydan okuyarak dile getirmiştir.

Ben Musa'yım sen Firavun

İkrarsız şeytanı lâin

Üçüncü ölmem bu hain

Pir Sultan ölür dirilir.

Pir Sultan ya da sayısız başka Pir Sultanlar, halkı için mücadelede şehit düşenler ölür mü? Pir Sultan yukarıdaki dörtlüğünde zalim Hı(n)zır Paşa'ya bunu anlatmak istemiştir. Pir Sultan şiirlerindeki yiğit söyleyişi, coşku ve lirik duyarlılığıyla, Osmanlı'nın zulmüne sazi-söz ile karşı durup halkına önderlik ettiğinden yüzyıllar boyu okunan ve unutulmayan bir ozan olmuştur. Kısacası o, Osmanlı'nın üretim ve bölüşüm biçimine karşı çıkıp; yaşadığı yerelde de olsa bu biçimi değiştirmek istemiştir. Verdiği mücadelenin özünde esas olarak bir devrim yatmaktadır.

Şunu da göz ardı etmemek lazım ki Pir Sultan, Osmanlı'nın tabiyetindeki mezhepler arasındaki tarafgir tutumuna, özellikle de Ali sevgisini taşıyanlara yaptırdığı zalimane baskılara da saziyle başkaldırıyordu. Fakat öz olarak Osmanlı'nın ideolojisine karşıydı ve bu sistemin bir gün yıkılacağını şu dizeleriyle dile getiriyordu.

Yürü bre Hızır Paşa

Senin de çarkın kırılır

Güvendiğin padişahın

O da bir gün devrilir.

O dönem içinde, Pir Sultan'la beraber Aleviler de Osmanlı'nın resmi görüşüne karşıdır. Karşı oldukları bir görüşün karşılarına dikilmeleri içinde güçlü olmaları gerekmektedir. Bu gücü sağlamak için Şah İsmail'le ilişki kurdukları biliniyor. Fakat bu ilişki Osmanlı yönetimince en ağır baskı ve katliamların gerekçesi haline getirilmiştir. Pir Sultan bu baskıları şu dizelerle dile getiriyor.

Çağırılar filan oğlu falana

Ne itibar yezit kavli yalana

Kılıcı arştağır doğru gelene
Ya ser verip ya ser alınmalıdır.

Bu dizelerden de açıklıkla anlaşılıyor ki, Sünni İslam inancı dışında kalan her inanç cezalandırılıyor. Hıristiyan toplulukların Osmanlı yönetimine karşı fiili ve belirgin eylemleri olmadığından, onların üzerine gidilmiyor. Alevilerin, Osmanlı hanedanlarının karşısına dikilmelerinde, Pir Sultan'ın önderlik ettiğinden ve onlar için seve seve darağacına gittiğinden, Alevilerin ve tüm ezilenlerin, ilerici ve yurtseverlerin asırlar geçse de unutamadığı, yiğit bir halk ozanıdır. Ve 500 yıldan beri Anadolu köylüsünün direniş simgesi Pir Sultan, zulme, zorbalığa başkaldırır. Devrimciler bu başkaldırıcıyı 12 Eylül öncesinde keşfedip sahip çıkmışlardır bu isyan damarına. Pir Sultan ve Banaz'a sahip çıkıyorlar. Başkaldırıda, insanca yaşamak uğrunda 500 yıl öncesiyile köprü kuruyorlar aralarında. Evet, Anadolu köylüsünün direniş simgesi Pir Sultan ve onun kaltak Osmanlıya başkaldırısı, 500 yıl öncesinden günümüze ışık tutup, karanlıkları aydınlatıp, devrimcilere öncülük ederek sınıf mücadelesinde de yerini almıştır. Ezilenlerin ve zulme uğrayanların ayağa kalkmasında, kendilerini savunup haklarını aramalarında bir simge olmuştur.

PİR SULTAN ABDAL DARAĞACINA GİDİYOR

16. yüzyılda, Pir Sultan'ın yaşadığı bölgedeki halkın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal durum, Pir Sultan'ı var eden gerçekliktir. İktisadi temeli çatırdayan 16. yüzyıl Osmanlısı aynı dönemde toplumsal yaşamı yeniden tanzim için şeriat esaslarıyla bir Sünnileştirme politikası uyguluyordu. Özellikle halifelüğün Osmanlılar'a geçmesine karşılık gelen Yavuz Selim döneminde bu uygulamalar daha baskıcı, daha kanlı olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıda bahsettiğim gibi, ekonomide vurgun ve talan, ağırlaşan vergiler ile Osmanlı kolluk güçlerinin keyfi uygulamaları gündün güne artmaktadır. Her gün bir Alevi köyü yakılıp yıkılmaya, orada yaşayanların malları yağmalanmaya başlanmıştır.

Bu zaman zarfı içinde Sivas sancağında görev yapan, Kara Kadı ve Sarı Kadı adlarında iki adli görevliden bahsedilir. Rivayete göre bu kadılar aldıkları rüşvet karşılığında ağaların zulmüne göz yumuyor, fakir fukarayı eziyordu. Pir Sultan da bu duruma tepkisini göstermek üzere iki köpeğine Kara Kadı ile Sarı Kadı adlarını verir. Üstelik kadılar haram ve rüşvet yemekten geri durmazken Pir Sultan'ın köpekleri sahibinin olmayanı yemiyordur. Kadılar, her fırsatta çeşitli bahanelerle Pir Sultan'ı Sivas'a çağırıp yargılıyorlar, ancak yargılanmalar sonucunda Pir Sultan hep serbest kalıyordu. Ta ki zalim Hı(n)zır paşa Sivas'a gelene dek.

Kocabaşlı koca kadı
Sende hiç din iman var mı?
Haramı helâli yedi
Sende hiç din iman var mı?

Pir Sultan'ım zatlarımız
Gerçektir şöhretlerimiz
Haram yemez itlerimiz
Bu sözümde yalan var mı?

Bu olaylar gelişirken Hı(n)zır Paşa Sivas sancağına vali olmuştur. Vali olur olmaz da pirinin önderliğinde gelişen halk hareketini durdurmak için kafa yormaya başlar. Hı(n)zır Paşa, vardığı sonuca uygun olarak Kocabaşlı Kör Müftü'den bir fetva alır. Bu fetvada "şah" kelimesinin yasaklandığı, kim şah derse dilinin kesilip öldürüleceği yazılıdır.

Pir Sultan, bu kadar baskı zulüm yetmiyormuş gibi bir de bu fetvaya çok kızar. Her gittiği yerde, her zaman şahın adından bahseder. Yani Osmanlı'nın yasaklarına uymayıp, egemen ideolojiye karşı çıkar. Mücadelede kararlılığını göstermek içinde fetvaya karşılık şu dörtlükleri gönderir:

Fetva vermiş kocabaşlı kör müftü
Şah diyenin dilin keseyim deyi
Satır yaptırmış Allah'ın laneti
Başkaldıranı keseyim deyi

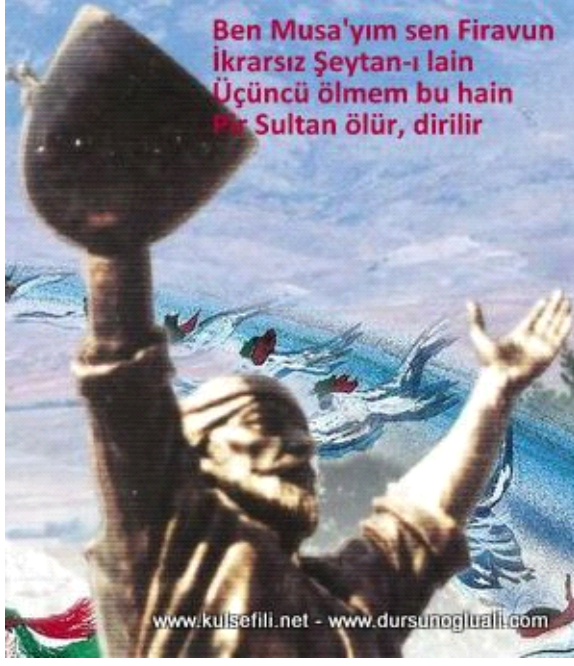
Halkı seven ozan geçmez mi candan
Ölsem bile korkum olur mu senden
Ferman almış Hızır Paşa sultandan
Pir Sultan Abdal'ı asayım deyi.

Padişah katlime ferman dilese
Yine geçmem ela gözlü şahımdan
Cellâtlar karşımda satır bilese
Yine geçmem ela gözlü şahımdan.

Bu olaylardan rahatsız olan Hı(n)zır Paşa adamlarını gönderip Pir Sultan'ı Sivas'a getirtir. Pir Sultan huzuruna geldikten sonra ise pirine saygıda kusur etmez. Fetvaya uyup uymadığından hiç söz açmaz. Uzak yoldan geldi diye en nefis yemekleri sunar. Fakat Pir Sultan hiç birine elini sürmez. Hı(n)zır Paşa'ya, sen yanlış yaptın, zina işledin, haram yedin, senin yemeğin yenmez diye çıkışır. Senin yemeğini ben değil köpeklerim bile yemez der. Bu sözlerden sonra konağın penceresinden köpeklerini çağırır. İki kadı koşarak gelirler, yemekleri kokladıktan sonra yemezler. Bunu kendisine hakaret sayan Hı(n)zır, Pir Sultan'ı tutuklatıp zindana attırır. Pir Sultan çevredeki saygınlığından ve pirini zindana attırmanın verdiği rahatsızlıktan dolayı, birkaç gün sonra Hı(n)zır yaptığından pişmanlık duyar. Pir Sultan'ı zindandan çıkarttırır ve huzuruna çağırır, ona şu önerilerde bulunur. Pirim, içinde şah sözü geçmeyen üç tane şiir okursan seni bağışlarım der. Eski müridinin bu kadar değişmesi, pirine hakaret edecek derecede alçalmasının karşısında geri adım atmayan Pir Sultan şunları söyler.

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar şaha gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar şaha gidelim.

Ve Hı(n)zır Paşa'nın konuşmasına fırsat vermeden ikincisini okur.

Sivas ellerinde zilim çalınır
Çamlı beller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtip ahvalimi şaha böyle yaz.

Paşa'nın karşısında bu sözleriyle, Osmanlı'ya meydan okur Pir Sultan. Paşa bu sözler karşısında iyice kızar, küplere biner ama Pir Sultan şiirlerine devam eder.

Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ala gözlü dostum sen himmet eyle
Bende bu yayladan şaha giderim.

Paşa'nın çevresinde bulunanlar, bir Kızılbaş seni dinlemiyor, Osmanlı'yı küçük düşürüyor, bu nasıl iştir Hı(n)zır Paşa diye çıkışlılar. Hı(n)zır bu çıkışmalardan da etkilenerek, günah benden gitti der ve pirini tekrar zindana attırır. Pir Sultan'a da döner; yarın asılacaksın der. Sivas'ın meydanında, Pir Sultan'ı, bölgedeki yobazlara ve zor kullanarak sevenlerine taşlattırır, sonra da kanlar içindeki bedenini darağacına astırır. Asılmadan sonrasına ilişkin, halkın inançlarına göre çeşitli söylenceler üretilmiştir.

SONUÇ OLARAK

Sonuç olarak baktığımızda bizi, Pir Sultan asıldıktan sonra üretilen söylenceler veya yapılan başkaldırıyı mistik alanlara çekerek efsaneler yaratmak değil, bu başkaldırının özündeki ideolojik savaşım ilgilendirmelidir. Pir Sultan'ın başkaldırısında, hakim toplumsal ve ekonomik örgütlenme biçimine karşı, halkın bir kesiminin aşağılanarak, baskılar ve katliamlara maruz bırakılmasına karşı koyuşun bilinci vardır. Bizim de üzerinde duracağımız, kendimize rehber edeceğimiz burasıdır. Burada ezen sınıfa karşı verilen büyük bir mücadele, amansız bir kavga vardır. Buna da, günümüz diliyle devrimci mücadele denir.

Bu nedenle, Pir Sultan'ın davası, Pir Sultan'ın mücadelesi 500 yıldan bu yana unutulmadan, Anadolu köylüsünün direnişinin simgesi haline gelmiş mücadelesinde baskın olan, davadan dönmek karakterinden dolayı ayrı bir yer edinerek 500 yıl öncesinden, gelecekte

gelişecek sınıf mücadelesine ışık tutmayı başarmıştır.

Kadılar, müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Ulu mahşer olur divan kurulur
Suçlu suçsuz gelir anda derilir
Piri olmayanlar anda bilinir
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan